

Bi apaiz nafarren bizipenak, elizaren eta 36ko gerraren arteko harremanaren argigarri

esio eta aldarrikapenak altxamendua goretsiz. Ekitaldi askotan, elkarrekin agertzen ziren Elizako agintariak eta nazionalen buruak. • 'GERRA ZIBILA EUSKAL HERRIAN' LIBURUTIK

Gumersindo Lizarrakoa • ZARAGOZAKO ESPETXEAN FUSILATZEKO ZAIN ZEUDENAK KONFESATZEN ZITUEN KAPUTXINOAK

Hiru zulo jertse zurian

(Jertsea zuria da, eta hiru zulo besterik ez ditu. Eta hari gorri mehea ezkaia gorritzatzen ari da, are gehiago).

Gumersindo Lizarrakoa kaputxino askok bezainbateko muturrekoa hartu zuen gerra hastearrekin. Damaso Intzakoren, Polikarpo Iraizozkoren eta beste hainbaten tradizio euskaltzaleen baitakoa, Emiliana eta Nestor Zubeldiaren anaiak ikaraz ikusi zituen lehen hilotzak Erreniegako bide bazterrean, eta isilik gelditu zen Iruñeko komentuan kantu harroak haiztazera heltzen ziren erreketen handikerien aurrean. Isilik baina amorruz. Nagusien gustuko ez izan nonbait, eta Zaragozako presondegira eraman zuten, hiltzera zihoazen presoak konfesatzera.

(Jertsea zuria da, eta hotz handia egiten du. Eta isiltasuna sakona da eta gaua izar dago).

«Bortizkeria ez da kristaua: jaungoikoak ezin du hilketekin hasten den iraultza bedekatu». Eta nagusia haserretu egiten zen. Ez zezala kanpaina etsia egin; poztu zedila erreketen aurrean, hauek komentura bazkaltzera etortzen zirenean. Baina kaputxinoak ezin. Irailaren 8an, Utergatik bueltan, odol putzuak eta lur montoiak, lurperatuen besoak eta hankak agerian. Eta erreketek harro. Eta nagusiak hanpatuta: «Gaur erreketek zangarrek Gipuzkoa aldean ostutako oiloak jango ditugu!». Eta notizia handia da, pozteko modukoa. Komentuan dauden kaputxino gipuzkoarrek oilo haiek ezin jan ordea, amaren basoan ostutakoak izan daitezkeelakoan.

«Soldaduekin batera kantatu behar ko zenuke!», nagusiak, haserre. «Ez da, ba, isiltasun ordua?».

(Jertsea nabarmentzen da hormaren beltzaren erdian. Hilerrian isil-

Gumersindo (eskuinean) Nestor anaiarekin. Ondoan, familia osoa: Emiliana, Asuncion, Nestor, Alejo, Gumersindo eta Eladia.

Zaragozara bidali zuten zigortuta, erreketen aldarrikapenekin eta handikeriarekin bat egiten ez zuelako

sun gogorra dago. «Ze urrun ekarri nauzuen hiltzeko!». Besterik ez).

Beste guztiak —Damaso, Polikarpo, Hilario— Ameriketara bidali zituzten, baina Gumersindo, Zaragozara. Zigortuta. 300 bat preso konfesatu zituen. Eta egunero, egunero-egunero, bere bizipenak bildu zituen eskuz egindako orrietan.

Hil hurren, kaputxino lagunari eman zion eskuizkribua. «Honen berri ez luke inork eduki behar. Batez ere, kaputxinoen nagusiak ez luke eduki behar. Baina argia ikusi behar du». Idazkia Iruñeko familia baten eskura iritsi, eta gaur arte. Ez da argitaratu ahal izan. Gogorra da. Oso.

Badira katalanak izateagatik nazionalak akabatu zituztenak («Gizon hau

zintzoa da, oso katolikoa, damututa dago», kaputxinoak. «Baina Bartzelonakoa da, ez du erremediarik», kapitainak; badira Durrutiren andrea zela esateagatik hil zituzten borrokalariak; badira kristau batendako ere sinesgaitzak gertatzen diren jarrerak (Jendeak ez zuen presondegian zegoen gurutzearen aurrean konfesatu nahi, bere gainean, gorago, Francoren erretratua zegoelako. Kaputxinoak eskatu zuen hura kentzeko, galtzen ari zela jendeak azken atsedena hartzeko aukera, baina ez zioten kasurik egin).

Badira gogoa sakoneraino kolpatzen dituzten adibideak.

(«Ai ama, ai ama», neskatilak. Accion Catolicakoa da. Esaldi bakarra du ahoan. Kaputxinoari esan diote aberztalea dela, eta «zenbait ekintza» burutu dituela... «Oso katolikoa izango da, Donostiakoa izanda», argitu diote.

Laguntzarik ez du nahi batere neska, eta kaputxinoa bere aurrean agertu denean errefusatu du hasieran. «Baina neska, zuk ezagutzen dituzu han Donostian dauden fraideak? Ba ni horiek bezalakoa naiz!». Aurpegia esku artean du gordeta, eta kulunkatzen

ari da aulki gainean, «ze urrun ekarri nauten hiltzeko!» errepikatzen duen bitartean. Buruarekin armarua jotzen du aldioro.

Txerto lasaigarria eman nahi izan diote baina ukatu du: «Utz nazazue bakean!».

Kaputxinoaren temaren aurrean makurtu da hala ere. «Konfesatzeko? Nik ez dut konfesioaren beharrik, egunero konfesatzen naiz eta». Andre Mariaren Mirabea da neska. Mutrikuarra. 22 urte.

«Pertsona bat salatu nuela diote, baina hori ez da egia!». Eta ezin duela gezur bategatik etsi.

Kaputxinoak defendatzailerari orduan, ea nola ote den posible, eta hark ahal guztia egin duela. «Zuk ez duzu eta ezer egin!», Nikolasak.

Eta kaputxinoak: «Jende kristaua hiltzeko eratu duzue

Mugimendua?».

«Baina Nikolasa, ez zenien hau guztia jakinarazi?». «Ez zidaten hitz egiten utzi, ez zidaten galdetu. Ez nuen ezta abokatu defendatzailearekin ere hitz egin!». Kaputxinoa izututa. Arima gortua ia.

«Ai ama, ze urrun zauden!», Nikolasak. 22 urte. «Egia bazen, etsiko nuen, baina nola etsi, nola!».

Lotu dute azkenean, eta patiora aterra. Zerua izar dago, eta isiltasuna sakona da. Hotza. Ezkerraldean, Zaragozako dorreak, eta ehun bat soldadu, lerrotan jarrita. Abiatu da segizioa. Hilerria isilik dago. Eta jertse zuria paretaren kontra nabarmenduz. Oraindik itxaron behar izan dute. Kapitaina ausartuko ez balitz bezala, zortzi soldadu zain daude, eskopetak apalduta.

Kapitainak ezpata altxatu du, eta taratatata.

Elizgizonak ez du odol putzurik ikusi. Soilik hiru zulo jertse zurian. Hiru baino ez. Eta ahotik darion hari gorria, ezkaia gorritzatzen duena, are gehiago).

300 fusilatu konfesatu zituen Gumersindok. Gauero, bere erretiroan,